

Громко Т. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна*

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЗООНІМНОЇ ЛЕКСИКИ В ГОВІРКАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ

Дослідження українських діалектів, зокрема лексики, у порівнянні зі студіями інших діалектів мають свою наукову традицію. Це створення загальноукраїнського діалектного словника та словників багатьох регіонів українського діалектного простору. Якщо раніше (кінець ХХ ст.) при дослідженні лексики українських діалектів увага зверталася на виявленні словникового складу, лексичного значення, то сучасні студії українських діалектологів більше орієнтуються на окремий об'єкт вивчення – діалектну мову. Саме їй притаманні ознаки, які відмінні від інших форм існування мови, зокрема літературного ідіому, а відтак сучасна діалектологія (й не тільки українська) оперує спеціальними, тільки їй притаманними методами і прийомами опрацювання матеріалу. Це різноаспектне вивчення лексики в її сучасному стані й історичному розвитку, адже саме говіркове мовлення є одним із ⁴всесічних об'єктів дослідження в мовознавстві: лексика різних тематичних груп, а також лексика і власні назви, вилучені з говіркового мовлення. До того ж, вивчення діалектної мови дає змогу отримати цінну інформацію як мовного, так і позамовного характеру.

У наш час українські науковці активно працюють над збиранням та аналізом ономастикону різних регіонів України. У цьому напрямку вже багато зроблено. Однак і на сьогодні є чимало областей, комплексне мовознавче дослідження яких тільки розпочинається. До них, зокрема, належить і Кіровоградщина. На жаль, зоонімічні розвідки практично не проводяться в південно-східній частині України. За винятком кількох десятків говірок Волинської, Рівненської, Львівської Тернопільської та Хмельницької областей «Словника зоонімів північно-західної України» професора Григорія Аркушина [2] та монографічного дослідження Михайла Сюська «З народного джерела: карпатоукраїнський зоонімікон у контексті інших слов'янських (і неслов'янських) мов» [4] на матеріалах, зібраних у Закарпатській, Львівській, Івано-Франківській і Чернівецькій областях. Досі немає розробленої програми (наприклад, питальника) збирання кличок тварин.

Відомо, що зооніми (за ономастичним терміном [3]) – це відображення мовної картини світу життєдіяльності людини, пов'язаної з веденням сільського господарства. Надаючи клички тварині, люди часто керуються асоціативними зв'язками, що відображають подібність певних рис тварини з якостями явищ чи понять, які оточують її в повсякденному житті, або ірреальних.

Серед зоонімів виділяють: клички корів і биків – ваконіми, клички коней – гіпоніми, клички кіз, козлів – капроніми, клички собак – кіноніми, клички кролів – кунікулоніми, клички овець, баранів – овіянім, клички птахів – орнітонім, клички свиней – порконіми, клички кішок, котів – феліоніми [3].

У процесі усвідомлення людиною навколишнього світу відбувається формування й розвиток лексичного складу мови. На це впливають не тільки лінгвістичні фактори, а й національно-культурна мотивація. Виявлення номінативного потенціалу мовних одиниць, визначення їх семантичних функцій дає змогу концептуалізувати обробку інформації про світ у свідомості носіїв певної культури. Тому основний аспект сучасного збору зоонімного матеріалу є ближчим до видучення його з діалектних текстів. Саме він дає можливість спостерігати народну, чи реальну, зоонімію в її мотиваційній інтерпретації.

Так, надаючи клички тварині, люди часто керуються асоціативними зв'язками, що відображають подібність певних рис тварини з якостями явищ чи понять, які оточують її в повсякденному житті або в ірреальних ситуаціях. Це відображає мовну картину світу носіїв говірки як найменшого лексикографічного діалектного утворення.

Відтак, цей аспект вивчення говіркового мовлення істотно поповнить лексичний склад говору, наприклад Центральної України.

Зоонімний матеріал, дійсно, може поповнюватися різними джерелами – лексикографічні праці, фольклорні, етнографічні та інші матеріали. Однак саме говірковий матеріал може претендувати на всебічність, оскільки має у своєму арсеналі фонофонди, текстографію та мікроконтексти як ілюстративний матеріал для словникових статей (вокабул).

Відомо, що у повсякденному житті кличка свійської тварини в основному виконує роль слова-прикликання. Тому кличкою може бути будь-яке слово, подекуди нічим не пов'язане із твариною: номінація тварин за їх властивостями і якостями, тобто диференційними ознаками: зовнішня привабливість, соматичні ознаки, фізична сила, поведінка в господарстві тощо.

Попередньо зібраний нами матеріал в говірках Центральної України [1] подає оніми, мотивовані *зовнішніми характеристиками*. Серед кличок – клички, семантика яких пов'язана з розміром вух, хвоста, шерсті тварини, а також клички, зумовлені поведінкою та іншими проявами тварин (голосом), тобто утворення *за соматичними особливостями тварин*: *Довгорога, Довгохвоста, Куцохвоста, Малютка, Рогата, Шута; Кроха, Малий*. Клички *Бєлка, Біла, Білий, Білосніжка, Білянка, Сива, Сисжка* – на позначення білих тварин; *Галка, Ночка, Циганка, Чернуха, Чорна, Чорнуха, Циган, Чорний, Чорнявий* – на позначення чорних тощо. Окрему групу становлять номінації *за людськими іменами* – *Марфа, Мася, Машка, Юлька*. Клички свійських тварин часто утворені *за іменами відомих персонажів фільмів, художніх творів*, тобто поява нових кіно та літературних творів також дає можливість поповнювати місцевий зоонімікон іменами їхніх персонажів: *Бєрта, Гюрем, Джульєта, Ізаура, Кармен, Кармеліта, Руфі*. Оригінальні утворення (до того ж, на нашу думку, тільки у групі ваконімів) – це назви *за періодом народження*: *Бєрезка, Бєрізка* (народжені у березні), *Вєрба, Вєснянка, Зимка, Вєрба, Іва* (народилися на вербному тижні), *Іюлька, Іюнька, Квітка, Липка* (народжена у липні), *Люта, Майка, Неделька, Олімпіада* (народилась, коли було відкриття олімпійських ігор), *Побєда, Сирєна, Сніжінка, Субота, Травка* (народжена у травні); *Август, Ноябрик, Лютий*.

Захоплення *господарями зовнішністю тварин* передають номени *Красавка, Красулька, Крася, Кукла, Принцєса, Зірочка, Сонєчко*;

Красавчик, Красунчик, Жиніх, Козак, Принц, які конотативно вмотивовані.

Клички можуть мати будь-яку характеристику позначуваного об'єкта. Це okazіональні оніми, мотивовані лексемами природно-географічної сфери: рослини – *Айстра, Волошка, Березка, Калинка, Роза, Ромашка*, астрономічні об'єкти – *Зірка* тощо.

Таким чином, початковий лексико-семантичний аналіз дозволив класифікувати їх за мотиваційними особливостями номінації зоонімів Центральної України. Розглянуті зооніми мотивовані зовнішніми особливостями тварини, періодом народження, ставленням власника тощо. Не менш актуальна група назв тварин за нором, характером, за поведінкою, за соматичними особливостями тварин. При встановленні мотивів номінації важливими є контексти, записані діалектологічною фонетичною транскрипцією.

Визначені нами аспекти вивчення зоонімної лексики в говірках Центральної України спрямують науковців на збір матеріалу, який актуально поповнить онімний та діалектний фонди української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Громко Т. Ваконіми села Піщаний Брід Добровеличківського району Кіровоградської області // Лінгвостилістичні студії: наук. журн. / [редкол.: С. К. Богдан (голов. ред.) та ін.]. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – Вип. 5. – С 53-59.
2. Словник зоонімів північно-західної України. А-Я / упоряд. Г.Л. Аркушин. – Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2016. – 288 с.
3. Словник української ономастичної термінології / уклад. Д.Г. Бучко, Н.В.Ткачова. – Харків: Ранок-НТ, 2012. – 256 с.
4. Сюзько М. З народного джерела: карпатоукраїнський зоонімікон у контексті інших слов'янських (і неслов'янських) мов: монографія. – Ужгород: Гражда, 2011. – 271 с.